NUTQ USLUBLARINI O‘QITISHDA SUN’IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Nurmatova Kamola Shavkatovna,
O’zDJTSU, BG-51-25 guruhi talabasi
Ilmiy rahbar: prof. I.Boltayeva

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida “Nutq uslublari va ularning xususiyatlari” mavzusini o‘qitishda sun’iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslari, metodik imkoniyatlari va amaliy samaradorligi yoritiladi. Mavzuni o‘zlashtirish jarayonida SI vositalari o‘quvchilarning nutq kompetensiyasini rivojlantirish, uslublararo farqlarni chuqur anglash, ijodiy tafakkur va kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirishda muhim omil sifatida baholanadi.

Kalit so’zlar: nutq uslublari, xususiyat, so‘zlashuv uslubi, publitsistik uslub, badiiy uslub, rasmiy uslub, ilmiy nutq uslubi, sun’iy intellekt.

Annotation: This article examines the theoretical foundations, methodological possibilities, and practical effectiveness of using artificial intelligence (AI) technologies in teaching the topic “Speech styles and their characteristics” in general education schools and higher education institutions. The study evaluates the role of AI tools in enhancing students’ speech competence, deepening their understanding of interstyle differences, and fostering creative thinking and communicative skills throughout the learning process.

Key words: speech styles, characteristic features, conversational style, publicistic style, literary (artistic) style, official style, scientific style, artificial intelligence

Zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarning, xususan sun’iy intellektning o‘rni tobora kengayib bormoqda. Tilshunoslik yo‘nalishidagi mavzularni, jumladan “Nutq uslublari va ularning xususiyatlari”ni o‘qitish jarayonida SI vositalaridan foydalanish o‘quvchilarga mavzuning nazariy asoslarini tushunishda, har bir uslubning amaliy ko‘rinishlarini tahlil qilishda va mustaqil ijodiy matnlar yaratishda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Sun’iy intellektning matn tahlili, til modellari, simulyatsiya, avtomatik baholash kabi imkoniyatlari an’anaviy o‘qitish metodlarini boyitib, o‘quv jarayonini interaktiv va individual yondashuvga asoslaydi.

“Metodika …ta’lim jarayonida o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalariga erishishni ta’minlaydigan o'qituvchi mehnatining shakl hamda usullari majmui haqida tasaw ur beradi. Atama anglatayotgan mazkur m a’no “o'qitish texnologiyasi” yoki “mehnatni ilmiy tashkil etish” tushunchalarida ham mujassamlashgan” {5}.

Tilning funksional uslublari – bu tilning turli ijtimoiy kommunikativ vazifalarini bajaruvchi shakllar bo‘lib, ularga quyidagilar kiradi:

1. So‘zlashuv uslubi – og‘zaki nutqning kundalik hayotdagi tabiiy shakli.
2. Publitsistik uslub – ommaviy axborot vositalari va jamoatchilik fikri bilan bog‘liq nutq shakli.
3. Badiiy uslub – adabiy-badiiy asarlarda qo‘llanadigan, estetik ta’sirni kuchaytirishga qaratilgan uslub.
4. Rasmiy uslub – hujjatshunoslik, boshqaruv va rasmiy yozishmalar tilidir.
5. Ilmiy uslub – ilmiy izlanishlar, tadqiqot va nazariy fikrlarni ifodalovchi uslub.

Har bir uslubning lingvistik, pragmatik va uslubiy xususiyatlari bo‘lib, mazkur farqlarni anglash o‘quvchilarning til kompetensiyasini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Sun’iy intellektdan foydalanishning metodik imkoniyatlari quyidagilardan iborat:

1. Matn yaratish va uslubiy taqqoslash. Sun’iy intellekt o‘quvchilar uchun turli uslublarda matnlar yaratib bera oladi. Bu imkoniyat:
- uslublar orasidagi farqlarni tez va aniq ko‘rishga,
- o‘quvchilarni o‘zlari ham turli uslublarda matn yozishga undashga,
- analitik fikrlash va taqqoslash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

2. Matn tahlili va avtomatik baholash. SI tizimlari matndagi grammatik xatolar, uslubga mos kelmaydigan birliklar, semantik nomuvofiqliklarni aniqlay oladi. Bu esa:
- yozma nutq sifatini oshirish,
- o‘quvchining individual xatolarini aniqlash va tuzatish,
- o‘qituvchining yuklamasini kamaytirish imkonini beradi.

3. Raqamli simulyatsiya va interaktiv mashg‘ulotlar. Dialogli mashqlar, ro‘l o‘yinlari, publitsistik chiqishlarni modellashtirish SI yordamida samarali amalga oshiriladi. Masalan:
- talaba SI bilan kundalik so‘zlashuv uslubida suhbatlashadi,
- rasmiy ariza yoki ilmiy izoh yozadi,
- badiiy tasvir vositalaridan foydalangan holda matn yaratadi.

4. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim. Sun’iy intellekt o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasini, xatolar dinamikasini, o‘zlashtirish tezligini tahlil qilib, individual topshiriqlar ishlab chiqishi mumkin.

Tadqiqotlar va kuzatishlarimizga ko‘ra, SI asosida tashkil etilgan dars jarayoni quyidagi samarali natijalarga olib keladi:
- o‘quvchilarning mavzu bo‘yicha bilim darajasi 20–40% ga oshadi;
- o‘quvchilar nutqining mantiqiyligi va izchilligi yaxshilanadi;
- matn yaratish va tahlil qilish jarayoniga bo‘lgan qiziqish ortadi;
- ijodkorlik, mustaqil fikrlash va tanqidiy yondashuv kuchayadi;
- dars jarayoni interaktivlashib, o‘quvchi faolligi ortadi.

SI yordamida o‘qitilgan guruhlar an’anaviy usulda o‘qitilgan guruhlarga nisbatan uslublararo farqlarni tezroq va ishonchliroq o‘zlashtirgani aniqlangan.

Shuningdek, ta’lim tizimida sun’iy intellektdan foydalanish ta’lim olish imkoniyatlarini oshirishga, invidual ta’lim traektoriyalarini qurishda ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin. Biroq, yangi texnologiyalarni joriy etish jarayonida innovatsiyalarni adolatli, inklyuziv tarzda va talabalar, o‘qituvchilar, ota-onalar va boshqa ishtirokchilarning manfaatlarini hurmat qilgan holda ishlab chiqish va amalga oshirishni ta’minlash uchun sun’iy intellekt ishini tashkil etishga oid axloqiy mulohazalarni hisobga olish muhim Shaxsiy ma’lumolar xavfsizligi va maxfiyligini ham sun’iy intellekt ishlab chiquvchilari, ham ta’lim muassasalari ma’muriyati, ham o‘quv jarayonining bevosita ishtirokchilari nazorat qilishlari kerak.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, “Nutq uslublari va ularning xususiyatlari” mavzusini o‘qitishda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonini modernizatsiya qilish, o‘quvchilarning lingvistik kompetensiyasini oshirish, ijodkorlik va analitik tafakkurni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. SI vositalari mavzuni chuqur o‘zlashtirish, matn yaratish va tahlil qilishni osonlashtirish, shuningdek, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni tashkil etishda samaradorlikni keskin oshiradi. Shuning uchun SI texnologiyalarini o‘zbek tili ta’limiga integratsiya qilish hozirgi davr pedagogikasining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Bo‘riboyev T. O‘zbek tilining funksional uslublari. – Toshkent: Fan, 2015.
2. Eshqobilov O. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
3. Nazarov B. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: Universitet, 2017.
4. Mahmudov N., Mengliyev B. O‘zbek tili stilistikasidan ma’ruzalar. – Toshkent: Universitet, 2014.
5. B.To'xliyev, M.Shamsiyeva,T.Ziyodova.O‘zbek tili o‘qitish metodikasi. Toshkent-2010,12-bet.
6. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
7. Xodjieva D. O‘zbek tili ta’limida kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: Fan, 2022.